

4. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף ד עמוד ב ד"ה 'אמר אביי'

והא דאמרינן דזמן תפילין משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירנו, לא משום דלילה לאו זמן תפילין הוא, דודאי לילה זמן תפילין הוא, אלא שחכמים חששו מפני שהוא זמן שינה ושמה יפיח בהן ואמרו (מנחות לו ב) הלכה ואין מורין כן. ואביי דאמר לתפילין כאחרים לא בא למעט שאין זמן קודם אלא אתא לאשמעינן שאם בא לשאול מתי הוא זמן נשיב לו משעה שיראה את חברו, אבל קודם זה הזמן אין מורין לו...

5. הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות תפילין סימן יז

וכתב בעל התרומה ז"ל (סי' ריג) הא דקי"ל הלכה דלילה זמן תפילין הוא היינו לענין שא"צ לחלוץ מיד שהוא לילה. מיהו אסור להניח לכתחלה בלילה מדאמר (בסימן דלעיל) עד מתי מניח עד שתשקע החמה רבי יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וכו"א עד זמן שינה ומודים חכמים לרבי יעקב שאם חלץ ליכנס לבית המרחץ או לבית הכסא ושקעה החמה שוב אין מניח. אלמא חכמים ורבי יעקב סברי לילה זמן תפילין מדשרו להניח בראשו עד זמן שינה מודים לת"ק דאין מניחים לכתחלה משתשקע החמה...

6. רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ד הלכה יא

מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר, ואין מורין דבר זה לרבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפילין עליהן בלילה אלא יחלצו אותן משתשקע החמה, וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקה הזאת וגו' מימים ימימה.

7. בית יוסף אורח חיים סימן ל

והרמב"ם (תפילין פ"ד הי"א) ... דסבירא ליה דהלכה כמאן דאמר לילה לאו זמן תפילין הוא, הוצרך לפרש דהיינו דוקא לענין שלא יניחם לכתחלה, אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצם, כי היכי דלא תיקשי הלכתא אעובדא דרב אשי.

8. בית יוסף אורח חיים סימן ל

ובפולוגתא דרבי יעקב וחכמים כתב המרדכי (הל' תפילין יג.) דקיימא לן כחכמים. וכתוב בספר התרומה (שם) והאי שקיעה דאסור להניחם מדרבנן היינו סוף שקיעה סמוך לצאת הכוכבים וכן כתוב במרדכי (שם).

ודע דבגמרא (שם) אמרינן אמר רבי אלעזר אם לשמך מותר ופירש רש"י לשמך שלא יאבדו מותר להניחם אפילו לאחר שקיעת החמה ומשמע מדבריו דלהניחם לכתחלה שרי כדי לשמך וכן כתב הרא"ש (סי' יז) ... אבל הרמב"ם (פ"ד הי"ב) ... משמע דסבר דלא שרי כדי לשמך אלא שלא לחלץ אבל להניחם לכתחלה לא וכדגריס הרי"ף בעובדא דרבינא ורב אשי דלא סליק תפילי ואל"ל לשמך קא בעי מר אלמא דשלא לסלקן הוא דשרי כדי לשמך אבל להניחם לכתחלה לא.

וכן דעת כל הפוסקים שלא הזכירו הא דלשמך שרי דשלא לסלקן בלאו לשמך נמי שרי וכבר כתבו זה ולהניחם לכתחלה אפילו כדי לשמך אסור ולפי זה לא קיימא לן כרבי אלעזר דאמר אם לשמך מותר.

ומיהו אפשר דאע"ג דסברי דלשמך מותר להניחם לכתחלה לא כתבו כן לפי שסמכו על מה שכתבו שאם היה צריך לילך לדרך מותר להניחם קודם זמנם ומשמע להו דטעמא דשרי משום דהוי כדי לשמך...

...והרמב"ם ... שכתב מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר... הוי הלכה ואין מורין כן... אבל אם הוא מתכוין לשמך מותר ומורין כן. וזהו שכתב גבי לשמך מותר סתם ולא כתב שאין מורין כן... ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים שאין להניחם בתחלה בלילה הכי נקטינן.

9. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ב

אסור להניח תפילין בלילה, שמה ישכחם וישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הם עליו כל הלילה, מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמך, ונמצאו עליו כדי לשמך, מותר. ומורין כן.

10. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל ס"ק ז

מותר - ר"ל עד זמן שרוצה לישן דאז בהכרח מסירן שאסור לישן שינת קבע בהן וכדלקמן בסימן מ"ד. ואפשר דבלילה דזמן שינה הוא אפילו שינת עראי אסור מדינא.

11. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל ס"ק ט

דוקא נמצאו מקילין ומורין שבשביל השמירה אין צריך לחלוץ אפילו כל הלילה כ"ז שלא ישן, אבל להניחם לכתחלה אסור בשביל השמירה ויש מקילין בזה [ע"ת והגר"א].

12. ביאור הלכה סימן ל סעיף ב ד"ה* מותר ומורין כן

עין במ"ב במ"ש דיש מקילין אפילו להניח לכתחילה בשביל השמירה ונ"ל פשוט דאף דמותר לכין אז במחשבתו שלובשן לשם מצוה וכדמוכח במעשה דר"א הנ"ל אעפ"כ לא יברך אז על התפילין וראיה לדברינו דעיקר ראיית הע"ת והגר"א הוא ממה דאיתא שם בברייתא ומתיירא שמא יאבדו וכו' והרי שם ג"כ פסק הברייתא דאין לברך עד שיגיע הזמן וכמו שפסק הטור וש"ע כהרא"ש ודלא כרבינו פרץ וכמו שכתב הגר"א.

דין תפילין בבין השמשות

1. בית יוסף אורח חיים סימן ל

וכתוב בספר התרומה (שם) והאי שקיעה דאסור להניחם מדרבנן היינו סוף שקיעה סמוך לצאת הכוכבים וכן כתוב במרדכי (שם).

2. ביאור הלכה סימן ל סעיף ב ד"ה * אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה

* אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה - ר"ל גמר שקיעה דהוא צאת הכוכבים דאז הוא זמן חליצת תפילין מדינא דאלו בין השמשות אפילו אם היה לו מקום לשמרן אין צריך לחלצן כן מוכח במנחות ל"ו ע"ב אפילו למאן דאית ליה לילה לאו זמן תפילין וכ"ש לדידן דפסקין לילה זמן תפילין וכן כתב הלבוש והפמ"ג דמורין כן לכתחילה.

3. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל ס"ק ג

ובין השמשות מדברי המג"א משמע דמותר לכתחלה להניח. אבל בפמ"ג מסתפק בזה אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום דאז יניחם בין השמשות.

4. ביאור הלכה סימן ל סעיף הד"ה * ויש מי וכו' מבעוד יום וכו'

...ועיין עוד במ"ב במש"כ דאם הוא לא התפלל עדיין וכו' אם הוא עדיין יום דאם הוא בין השמשות נ"ל דלא יברך אז דבלא"ה הפמ"ג מפקפק על דברי המ"א בסק"ב במש"כ דזמן הנחת תפילין הוא עד צאת הכוכבים הגם דבודאי מחוייב להניח כיון שלא קיים עדיין מצות תפילין דבד"ת ספיקא לחומרא ושמה הוא עדיין יום וכמו שפסק הפמ"ג בא"א עכ"פ הברכות אינן מעכבות.

5. חיי אדם חלק א כלל יד סעיף טז

זמן הנחתן, משיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות. ומותר להניחם ולברך עד צאת הכוכבים...

דין הנחת תפילין קודם זמנם כשיוצא לדרך

1. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לו עמוד א

ת"ר: תפילין מאימתי מברך עליהן? משעת הנחתן. כיצד? היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו - מניחן, וכשיגיע זמנן, ממשמש בהן ומברך עליהן.

2. בית יוסף אורח חיים סימן ל

וכתבוהו הרי"ף (תפילין ח:) והרא"ש (הלכות תפילין סי' ט"ז) אבל הרמב"ם השמיטה ואפשר שהוא סובר דאיתא כמאן דאמר לילה זמן תפילין הוא ... וכיון שהוא פוסק כמאן דאמר לילה לאו זמן תפילין הוא בטלה לה מהלכה לפי דעתו.

3. ספר מצוות קטן מצוה קנג

היה משכים לצאת לדרך (הקומץ ל"ו) ומתיירא שמא יאבדו מניח' בראשו וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך כדאיתא בברייתא.

4. ספר מצוות קטן, הגהות רבינו פרץ מצוה קנג הגהה יא

יא) ומיהו נראה דזהו דוקא למ"ד לאו זמן תפילין הוא בלילה. אבל למ"ד זמן תפילין הוא כדקיימ' לן השתא אם כן אם השכים לצאת לדרך קודם היום ומניחן מברך עליהם מיד (ש"ע פסק כפנים) ונראה דאפילו בלא חששא דשמא יאבדו מותר להניחן לכתחלה קודם היום בהשכים לצאת לדרך דליכא למיחש שמא ישן בהם כיון שהשכים לצאת.

5. בית יוסף אורח חיים סימן ל

ואפשר דמטעם זה כתבה הרי"ף אף על גב דמשמע דס"ל דאין מניחין תפילין בתחלה בלילה דהכא שאני דכיון דהשכים ויצא לדרך ליכא למיחש שישן בהם. ולענין הלכה כיון דכתבוהו הרי"ף והרא"ש להאי ברייתא הכי נקטינן.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ג

היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך, דליכא למיחש שמא ישן בהם, כיון שהשכים ויצא לדרך.

7. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ג

(י) לצאת לדרך - וקשה לו להניח אח"כ מפני הקור וכל כה"ג [ח"א].

(יא) בהשכמה - אפילו קודם עמוד השחר.

(יב) מניחם - קודם יציאתו. ויכול לכוין שלובשם לשם מצוה כיון דקי"ל לילה זמן תפילין הוא ואפילו היה לו מקום לשמרן ג"כ מותר ללובשן כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם וכדלקמיה.

(יג) וכשיגיע זמנו - דאף התיירו חז"ל להקדים ההנחה בלילה במקום דליכא למיחש לשינה אפ"ה לענין ברכה לא רצו לתקן לומר וציונו קודם הזמן. ומ"מ אם קידם ובירך בלילה כשהניחם א"צ לברך שנית בבקר.

(יד) ויצא לדרך - ודוקא הולך ברגליו או רוכב אבל יושב בעגלה אסור להניח שמא יישן בהם ועיין בבה"ל.

8. ביאור הלכה סימן ל סעיף ג

* כיון שהשכים ויצא לדרך - עיין במ"ב ועיין בעט"ז ובפמ"ג במ"ז סק"ג שמצדדים לומר דאף בעגלה נראה להתיר ובארה"ח מסכים להמחמירין ונ"ל דאם הוא מתיירא שמא יאבדם ועושה כדי לשמרם בודאי אין להחמיר אף בישוב בעגלה אחרי דבלא"ה דעת הע"ת והגר"א להקל במניחן בשביל השמירה:

9. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן י

בדבר מי שהולך על כל היום לעבודה וא"א לו שם להניח תפילין בכל היום אם יש להתיר לו להניח תפילין קודם עמוד השחר, הנכון לע"ד שצריך להניח כיון שליכא כבר חשש שינה כמו במשכים לדרך בש"ע /או"ח/ סי' ל' סעי' ג' שמניחם. אבל מסתבר שיש לסמוך בכגון זה על ר' פרץ שהביא הטור /או"ח/ סי' ל' שיוכל גם לברך דלהגירסא במנחות דף ל"ו שהוא גירסת רוב הראשונים וחשך והניח תפילין ליכא כלל גזירה שלא להניח בלילה אלא שאין מורין כן והזריז יכול להניח לכתחילה כדאיתא בני"י ולכן יכול לומר וצונו, דאיסור חכמים שמונע מברכה הוא רק כשאסרו לכל כמו בשופר ולולב אבל הכא אין כאן איסור ממש ולכן בעובדא דידן שליכא חשש שינה שכבר קם משנתו יש להורות לו באונס כזה שא"א לו להניח ביום שגם יברך... אף שבמשכים לדרך שיוכל לברך אח"כ יש לעשות כהש"ע אבל בעובדא דידן שלא יהיו עליו התפילין אח"כ יש לעשות כהר"י פרץ שגם יברך, ואנוס ודאי יש להחשיבו דאין לחייבו להפסיד עבודתו שהוא הפסד יותר מחומש בשביל מצות עשה, וכ"ש במדינה זו שא"א להשיג עבודה אחרת כי הכל הוא בידם ולא יתנו לו, ולכן כדי שלא יפסיד מצוה חביבה זו יכול להניח אף בברכה כי להניח בלא ברכה לא יבין איש שאינו ת"ח ויבא להקל ולזלזל בהנחתם אך ת"ח יותר טוב שיניח בלא ברכה שספק ברכות להקל, וק"ש ותפלה יחכה על היום ויקרא כשיעסוק במלאכתו.

דין הנחת תפילין לפני שקיעה לאחר תפילת ערבית כשהתפלל מבעוד יום

1. תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קכא

מי שהזיד או שגג ולא בירך טלית או תפילין ביום עד אחר תפילת ערבית, אם יניחם בלא ברכה או בברכה, או לגמרי לא? היכא דעדיין הוא יום... תפילין שאסרו חכמים להניחם בלילה, אסור ג"כ להניחם אחר תפילת ערבית, הואיל ועושה לאותה שעה לילה בתפילתו, תרי קולי לא עבדין. והכי פסק מהר"ם לענין אבילות ב"מ (בר מין), שאין מונין לאחר תפילת ערבית למקצת היום, הואיל וכבר התפללו תפילה של לילה ע"ש.

2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ה

ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבע"י עד שלא הניח תפילין, אין לו להניחם אח"כ.

3. משנה ברורה סימן ל ס"ק יז

...אך האחרונים² הסימו להלכה דמחוייב להניחן ובלי ברכה כל זמן שהוא קודם צאת הכוכבים. ואם הוא לא התפלל עדיין אף על פי שהצבור התפללו אין בכך כלום ויניחם בברכה אם הוא עדיין יום, כיון שהוא אינו עושה שתי קולות הסותרות זו את זו. ודוקא אם לא הניחן באותו יום כלל, אבל אם כבר הניח תפילין רק שרוצה להניח גם עתה אין ראוי להניחם אם הצבור כבר התפללו ערבית.

4. ביאור הלכה סימן ל סעיף ה ד"ה * ויש מי

...ועיין עוד במ"ב במש"כ דאם הוא לא התפלל עדיין וכו' אם הוא עדיין יום דאם הוא בין השמשות נ"ל דלא יברך אז דבלא"ה הפמ"ג מפקפק על דברי המ"א בסק"ב במש"כ דזמן הנחת תפילין הוא עד צאת הכוכבים הגם דבודאי מחוייב להניחן כיון שלא קיים עדיין מצות תפילין דבד"ת ספיקא לחומרא ושמא הוא עדיין יום וכמו שפסק הפמ"ג בא"א עכ"פ הברכות אין מעכבות.

דין תפילין בכניסת שבת כשאין לו היכן לשמרם (שו"ע להשלמת הסימן)

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ד

היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה, או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום, יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית. ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם, חולצם ומניחם שם.

² שער הציון כ: "אליה רבה ופרי מגדים".

1. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף צו עמוד א

ומאן שמעת ליה שבת זמן תפילין - רבי עקיבא. דתניא: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה - ימים ולא לילות. מימים ולא כל ימים, פרט לשבתות וימים טובים, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: לא נאמר חוקה זו אלא לענין פסח בלבד... וסבר רבי עקיבא שבת זמן תפילין הוא? והתניא, רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים - תלמוד לומר והיה לך לאות על ירך - מי שצריכין אות, יצאו אלו שהן גופן אות!

2. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לו עמוד ב

...דתניא: ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, ימים - ולא לילות, מימים - ולא כל ימים, פרט לשבתות וימים טובים, דברי רבי יוסי הגלילי; ר"ע אומר: לא נאמר חוקה זו אלא לפסח בלבד! נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לר' עקיבא; דתניא, ר' עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים? ת"ל: והיה לאות על ירך ולטוטפת בין עיניך, מי שצריכין אות, יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות.

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לא סעיף א

בשבת ויו"ט אסור להניח תפילין, מפני שהם עצמם אות ואם מניחים בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם.

4. ערוך השולחן אורח חיים סימן לא סעיף א

שבת ויו"ט לאו זמן תפילין דילפינן מוהיה לאות יצאו שבתות ויו"ט שהן עצמן... ואין הכוונה לאיסור תורה אלא איסור משום בזיון שבת ויו"ט.

5. ערוך השולחן אורח חיים סימן לא סעיף ג

ומהו האות מרש"י [מנחות ל"ו: ד"ה שהן] מבואר דעצם השבת הוא האות וז"ל רש"י שהן עצמן אות בין הקדוש ברוך הוא לישראל דכתיב כי אות היא ביני וביניכם ונאמר ביני ובין בני"י אות היא לעולם **דעיצומו של יום הוא האות**. ובאור זרוע הגדול [סי' תקפ"ט] כתב יצאו שבתות ויו"ט שהן עצמן אות... וכן מבואר מלשון הרי"ף... **והתוס' והרא"ש כתבו ד"ל או דאיסור עשיית מלאכה נקרא אות או מצה בפסח וסוכה בסוכות** ונ"מ לענין חוה"מ כמו שיתבאר בס"ד **והרוקח [סי' ל'] כתב דאות של יציאת מצרים הוי אות וזהו בשבת ותפילין** [ולכן מילה אף שהיא אות אין יוצאים בזה האות מפני שאינו אות של יציאת מצרים ע"ש ויש מהקדמונים שכתבו דאות מילה הוה אות רק שכל אדם צריך להיות עליו שני אותות דע"פ שנים עדים יקום דבר ולכן בחול הוי מילה ותפילין ובשבת ויו"ט הוי מילה ואות של שבת ויו"ט].

דין תפילין בחול המועד

1. תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ג הלכה ד

חד בר נש אובד (נאבדו) תפיליו במועדא, אתא לגבי רבי חננאל (שהיה סופר) ושליחיה לגבי רבי אבא בר נתן (לשאול אם מותר לכתוב במועד), אמ' ל'י' הב ליה תפילך זזיל כתוב לך. אמר ליה רב איזיל כתוב ליה. מתניתא פליגא על רב: כותב הוא אדם תפילין ומזזה לעצמו, הא לאחר לא. פתר לה בכותב להניח (לאחר הרגל. אבל אם כותב לשם שימוש ברגל לא אסרה המשנה).

2. תוספות מסכת מנחות דף לו עמוד ב

יצאו שבתות וימים טובים שהן עצמן קרויין אות - לא משום דאסירי בעשיית מלאכה דאפי' חולו של מועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות בפסח דאסור באכילת חמץ ובסוכות דחייב בסוכה.

3. הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות תפילין סימן טז

...מסתבר לפרש גמרא דידן דלא פליג אירושלמי ונפרש י"ט דומיא דשבתות דאות שלהם היא שמירת שבת מעשיית מלאכה.

ובספר העיתים של הרב הברצלוני ז"ל ראיתי **כתוב ובפיסקא לגאון** הלכה אסור להניח תפילין בשבתות ויו"ט דכתיב ושמרת את החקה הזאת **ואסור להניח תפילין בחול המועד... ואין נ"ל לסמוך על האי פיסקא משום דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו** ואיהו מוקי ושמרת את החקה בחוקת הפסח. ושבתות ויו"ט נפקא ליה מן והיה לך לאות וכן פסק רב אשי דלילה זמן תפילין הוא ולרבי יוסי הגלילי דדריש מימים ולא כל ימים פרט לשבתות ויו"ט לדידיה ודאי חול המועד בכלל י"ט כיון שקרוי מקרא קודש. **אבל לר"ע דנפקא ליה שבתות ויו"ט מוהיה לך לאות אין זה בכלל כדפרישית לעיל... ויש שמניחין תפילין בחוה"מ בלא ברכה והמברך לא הפסיד.**

4. הלכות קטנות למרדכי (מנחות) הלכות תפילין [המתחיל ברמז תתקסט]

ור"י הביא ראיה... מן הירושלמי דמ"ק... הלכך נראה ראיה גמורה מן הירושלמי דחול המועד חייב בתפילין, ר"י.

ובסמ"ק וכן בספר התרומה פי' דיש להניח בלא ברכה. ומיהו מהר"ם היה מברך עליהם מההיא דירושלמי שהבאתי מצאתי.

5. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרצ

ולענין הנחת תפילין בחולו של מועד ששאלת מה דעת. **אני סובר שאין מניחין** שגם הם אות. שהרי חולו של מועד אסור בכל מלאכה שאינה מלאכה האבד. ומלאכה דאורייתא היא במועד דכולהו תנאי מיייתו לה מקרא בחגיגה (פ"ב דף י"ח). וכן מוכיח גם כן בשילהי שמעתא דפרק קמא דעבודה זרה (דף כ"א ב'). **וכן דעת רבותינו בעלי התוספות וכן דעת הראב"ד ז"ל**. אף על פי שהתירו לכתוב אותם לעצמו בחולו של מועד **וכן אנו נוהגין**.

6. זוהר חדש כרך ב (מגילות) מגילת שיר השירים דף ח ע"א-ע"ב

רב המנונא סבא אמר הכי אלן אינון ימים (טובים) דאקרון טובים, דאינון תפילין דרישא דאינון תפילין דקודשא בריך הוא מנח לון וע"ד אקרון טובים בגין דאינון נהרין ברישא דקודשא עילאה ובכל אתר ימים טובים אינון תפילין דרישא דקב"ה מנח לון. חולו של מועד דלא אקרי (דף ח ע"ב) י"ט אלן תפילין דדרועא דהא לית לה לסיהרא מגרמא כלום אלא מנהירו די"ט.

תפילין דדרועא דאיהי תפלה של יד לא נהירא אלא מגו נהירו דתפילין של ראש. תפלה דרישא ימים טובים. תפלה דדרועא חולו של מועד ושפיר קאמר והכי הוא. וע"ד חולו של מועד איהו לענין עבידתא כגוונא די"ט ואצטריך חדוה כגוונא דיליה. **ובגין כך באלין יומין דאינון תפילין דמארי עלמא אסור לאנחא שאר תפילין דהא אלן יומין דאינון תפילין עילאין שריין על רישיהון דישראל (ס"א קדישין):**

רבי אלעזר שאיל לרבי שמעון אבוי א"ל תינח תפילין דרישא דשריין על רישיהון דעמא קדישא בי"ט. תפילין של יד דאיהי חולו של מועד איך אן [נ"א לא אחדין לה ואיהו תפילין ש"י יד כהה. א"ל דחולו ש"מ אסור למיעבד עבידתא בסטרא דיליה אצטריך למיעבד חדוה בסטרא דתפילין דרישא ועמא כו'] אחדין לה, א"ל בגין דאן אחדין לה ואיהי י"ד כהה אסור למעבד עבידתא בסטרא דילה ואצטריך למעבד חדוה בסטרא דתפילין דרישא. ועמא קדישא אחדין תפילין [דמארי עלמא] ושריין עלייהו בי"ט ובחולו של מועד **ואסור לאעברא תפילין דמארי עלמא מעל רישיהון לאנחא תפילין אחרנין דאינון דוגמא ודיוקנא לתתא.**

למלא דבעי לנטרא ליה לעבדיה, א"ל עביד [חותמא] כדיוקנא דחותמא דילי, כל זמנא דהווא דיוקנא יתחזי עמך כלא יזועון וידחלון מינך. לבתר מגו רחימו עילאה דקא רחים ליה מלאכ, יהב בידיה חותמא דגושפנקא עילאה דיליה, כיון דאחיד חותמא עילאה דמלאכ בידיה שביק מניה הווא דיוקנא דאיהו עבד. אי הווא [עבד] דחי חותמא עילאה דמלאכ בגין הווא חותמא דאיהו עביד, **ודאי בר קטולא איהו הווא עבדא**, בגין דעביד קלנא בחותמא דמלאכ ולא חייש ליקריה.

ובג"כ אסור לעמא קדישא לדחיא חותמא דמלאכ עילאה דשרי עלן בגין דיוקנא דא (דאינון עבדי) [דאן עבדין]. **האי במועד ובחולו של מועד וכ"ש בשבת** דכלא שריא עלן שבת דמעלי שבתא תפלה של יד שבת דיומא תפילין דרישא והכי קא מסדר קב"ה לעמא קדישא רחימא דיליה.

בחול אינון תפילין דעבדו דיוקנא דחותמא דמלאכ למהוי נטירין בכל סטריין. בשבת ומועד דאינון יומין טבין ותפילין דמארי עלמא ממש. מעברן ההיא דיוקנא ומנחי תפילין דמארי עלמא. זכאין עמא דא דבידן (ס"א דאחידן בחותמא) חותמא עילאה דמלאכ...

7. בית יוסף אורח חיים סימן לא

ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחול המועד ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחול המועד כדברי הרא"ש ואח"כ מצאו שכתב רבי שמעון בר יוחי במאמר אחד שאסור להניחם בחול המועד ועל כן נמנעו מלהניחם בחול המועד וכן כתב מורי דודי הה"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה...

ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רבי שמעון בן יוחי המפליג כל כך באיסור הנחתן.

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לא סעיף ב

בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו, שימי חול המועד גם הם אות. הגה: ו"א שח"ה חייב בתפילין (ב"י בשם הרא"ש). וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם, אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בבהכ"ס כמו שאר ימות השנה.

9. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לא ס"ק ו

גם הם אות - בפסח אכילת מצה ובסוכה ישיבת הסוכה והי"א ס"ל כיון שמוותרין בעשיית מלאכה מן התורה ליכא אות.

10. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לא ס"ק ח

...משום דיש מניחים ויש שאינם מניחים או אין מברכים יש לברך בחשאי כדי שלא לבוא לידי מחלוקת. וכן לא ילך בהם בר"ה לבהכ"נ. **והאחרונים הסכימו לדעת הט"ז דיותר טוב להניח בלי ברכה** כי הברכות אינן מעכבות וספק ברכות להקל **ובפרט שהגר"א ז"ל כתב שאין לדעת הי"א עיקר בש"ס** ועכ"פ לענין ברכה בודאי יש להחמיר. גם קודם ההנחה יחשוב בדעתו אם אני מחוייב אני מניחן לשם מצוה ואם לאו אין אני מניחן לשם מצוה ובזה יצא ידי כו"ע דאף להסוברים דחוה"מ אינו זמן תפילין אינו עובר על כל תוספי כיון שאינו מכוין בהנחתם לשם מצוה ודאי וכ"ש שאין לחוש בזה לאיסור זלזול של אות חוה"מ דזה ג"כ אינו אלא במתכוין לשם מצוה כנ"ל. **ותפילין דר"ת אין להניחם בחוה"מ** [פמ"ג].

עוד כתבו האחרונים [והובאו בארה"ח ע"ש] דאין נכון שבהכ"נ אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו. ומי שאין מניח תפילין בחוה"מ שמתפלל בבה"מ שמניחין תפילין יש לו ג"כ להניחן ובלי ברכה וצבור שנהגו להניח תפילין אין להם לשנות מנהגם.

11. ערוך השולחן אורח חיים סימן לא סעיף ד

ובדין תפילין בחוה"מ... ורבינו הב"י פסק שאין להניחם ורבינו הרמ"א פסק שיש להניחם ויעשה הברכה בלחש. וכל הספרדים אין מניחין וכל האשכנזים מניחים אך עתה מניחים בלא ברכה וכן ראוי לעשות. וכבר האריכו בזה כמה מגדולי אחרונים זה אומר בכה וזה אומר בכה ולכן כל אחד יחזיק במנהגו. **ועכשיו רבו גם בין האשכנזים שלא להניחם ואין להאריך בזה מיהו עכ"פ בבהמ"ד אחד לא יעשה זה בכה וזה בכה משום לא תתגודדו** [...] ואין להכריע בזה שעומד ברומו של עולם ואלו ואלו דברי אלהים חיים].

- שו"ת מהרש"ל סימן צח

תשובה אהובי ידידי המשכיל הר' מרדכי בר תנחום י"ץ ששאלת אותי על מנהגי אם להניח תפילין של יד בישיבה או בעמידה מפני שראית הרבה מן המדקדקים בדיקדוק עניות להניח תפילין של יד בישיבה דע אהו' חדשים מקרוב באו ורוצים להיות מכת המקובלים וממדרשי הנעלמים ומחלשי הראות לא יביטו באור הזוהר ולא ידעו מוצאו ומבואו וכוונתו אלא שכך מצאו בספרי רשב"י ודע אהו' שכל רבותי ואבותי הקדושים ששמשו גאוני עולם ראיתי מהם שלא נהגו כך אלא כדברי התלמוד והפוסקים **ואם היה רשב"י עומד לפנינו וצוח לשנות המנהג שנהגו הקדמונים לא אשגיחין ביה כי ברוב דבריו אין הלכה כמותו** וכאשר כתב הקאר"ו וראייה לזה שהוא כתב סודות גדולות ואזהרות נפלאות שאין לברך שתי ברכות על תפילין של ראש ושל יד ואנו לא אשגיחין ביה ומברכין שתיים **גם הוא כתב המניח תפילין בח"ה חייב מיתה ואנחנו מניחים ומברכין עליהן** ואף שבני א"י אינן מניחין תפילין כלל בח"ה לפי שהרשב"א בא וביטל המנהג לפי סברתו שתפס דעת ר"י בעל התוס' ולא שחשו לבד לדברי הזוהר ולא תאמר שהזקנים שהיו לפנינו לא ידעו מהספרים החצונים שנמצאו לע"ע ביד הלומדים הלא האגור נמי כתב שמצא ג' דינים בהזוהר וזה שזכרתי אחד מהן וכל הקדמונים למדו ודקדקו הרבה בספר ההוא ואפ"ה לא חשו לזה כי האמת שהוא עצמו כתב שלא מצא דבר זה בכל המחברים שראה בימיו ועתה פקח עיניך וראה אם היה בזה ממש אי אפשר שלא הזכירו שום מחבר אחר גם לא אישתמיט רמז בתלמוד בבלי וירושלמי ספרא ופסיקתא ושאלתות ויפה כוונ' הקאר"ו שהביא הרבה דברים מהזוהר וזה לא הביא כי לא חש לזה ועוד דע שכוונת רשב"י לחלק תפילין של יד משל ראש וכאלו הן בנויין על שתי יסודות שתפילין של יד הוא רמז לתפילה מיושב ושל ראש לתפילה מעומד ואזיל לטעמיה שכתב נמי המניח תפילין בח"ה חייב מיתה משום שתפילין של יד הוא הרמוז לה ושל ראש רמז לשבתות וי"ט ואנחנו אין חוששין לזה אלא שתיהן עניין אחת הוא וקשירה א' היא אלא שזהו כנגד הראש וזהו כנגד הלב **ומי שבא לדרוש ידרוש אבל האמת יורה דרכו ומי שלא ידע להשיג סודה על הנכון בקל יבא לקצץ בנטיעות**. עוד מצאתי בליקוטים שצריך להניח תפילין בעמידה דאין לך דבר קדושה יותר מזו ועוד שדומה לעבד העומד לפני רבו ומקבל עליו חותמו העשויה לעבדות ולא חילק בין יד לשל ראש וגם משמע להדיא שיעמוד מיד ויקבל חותמו שעיקר חותם תפילין של יד שנ' כחותם על זרועו **לכן אהובי אל תלך בדרך אתם ואין לך עסק בנסתרות המתיירים בחידושים כאילו הן יודעים ומבינים רז תורה וצפניה והלואי שידעו הגלולים מה יפה כח של רבי שמשון מקינון אחר שלמד סתרי הקבלה אמר שהוא מתפלל כתינוק בן יומו וד"ל עוד אומר לך שקבלתי מחמי הגדול מהר"ר קלונימוס ז"ל שקבל מהחסידי הגדול מהר"ר דניאל ז"ל שהיה תלמיד מובהק ושימש מהר"ר איסרל בעל תרומת הדשן ז"ל וראה הנהגתו שנהג כמו שאנו נוהגין ע"כ נהוג כדרכך ויהיה להם מה שלהם אבל דע שכל המשנה ידו על התחתונה וידינו על העליונה.**

- שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן קח

... ובאמת טועים כל האומרים שהאות הוא אסור מלאכה וכן סוכה ואסור חמץ, דהא כלהו מילי דעבידי לאיגלויי נינהו **והאות הוא דבר סתר בין ב' כורתי ברית לא יכירהו זולתם ולא עבר זר בתוכם** - שאלו הרגישו אנשי יריחו בתקות חוט השני שהי' לאות מפנחס וכלב להצלת רחב היו בלי ספק מבטלים אותו ומהפכים הוראתו - **אבל האמת הברור במהות האות הזה הוא מתן שכרן של קדושות אלה שהן גופן אות לא אמרו שיש בהן אות אלא קדושתן היא עצמה אות דלא עביד לאיגלויי אי לאו דא"ל רחמנא למשה לך והודיעם,** תדע דר"ע דריש כי אות היא ביני וביניכם וסיפה דקרא למתן שכר הוא דאתא לדעת כי אני ה' מקדשכם כדאיתא בשבת פ"ק י' ע"ב ואין לנו בזה מתן שכר גדול מנשמה יתירה ותוספת קדושה הנתונה באדם (והוא שכר רוחני מעין העה"ב בזמן [הזה] שהיא ג"כ נוגעת העה"ב, וליכא למימר בזה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ומתן שכר זה מתנה לעשיר הוא שכל ישראל עשירים בתורה ובמצות ולפי רבויין וגדלן כן ירבה וכן יגדל יתרון הנפש וע"י שכולן בשבת במנוחה ועונג כבני מלכא עשירים, וראה אלפסי זוטא פ"א דשבת) וכיון ששבת וטהר יומא במ"ש וי אבדה נפש כדריש לקיש, וזה ראייה גמורה מן התורה ומן הגמרא שאין להשיב עליה. **ויש לחולו של מועד מתן שכר לא יספק בו הרא"ש חלילה והוא מבואר אצל בעלי אגדה, והסומך אהימנותיהו מרבנן מובטח לזכות בו, והם אמרו שיש לראש חדש גם כן תוספת עליו מעין חולו של מועד לענין זה בשעת המוסף בלבד, ומשום הכי איתא בירושלמי דתעניות הביאו הרב פ' מקום שנהגו נשייא דנהגן דלא למעבד עובדא בריש ירחא מנהג...**

- המשך התשובה משו"ת הרמ"ע מפאנו סימן קח ד"ה ולא הוצרכתי- יחסו למהרש"ל המחייב להניח תפילין בחוה"מ.

ולא הוצרכתי לכל האריכות הזה אלא מפני שראיתי קונטרס לאחד מחכמי הדור (חכם לב ואמיץ כח - אשר הזכיר כאן בשאלה זו המקובל הקדוש והחסידי הרב הגדול כמוהר"ר מנחם עזריה מפאנו מעלת המחבר זצוק"ל - היה הגאון המופלא כמוהר"ר משה פרוינצאלי זצ"ל ר"י בק"ק מנטובה כמו שראיתי אני הצעיר הכותב אג"י בסוף תשובותיו ממנו כתיבת יד שכתב שם בפסקו ההוא כל מה שהביא כאן הרמ"ע מפאנו המחבר נ"ע, והתחיל בתשובתו וז"ל: כתוב בהלכות קטנות יש אומרים שגם בחול המועד אין להניח תפילין, והעתקתי את התשובה הנ"ל לקמן בסוף תשובות הללו, עיי"ש שפסק שצריך להניח תפילין בחול המועד וגם

לברך עליהם כמו שהאריך בראיות) אשר יקראהו הלכות קטנות והן קטנות ודאי ומלי דקטנותא כדאמר מר בריה דרב אשי על מימריה דאבוי בפ' כל הגט, כי שם באותו קונטרס מלין יכביר ועצם בכחו לצוות על הנחת תפלין בחול המועד חובה ולא רשות ותלה עצמו בדין הגמרא ובדברי הגאונים והרמב"ם ולא עוד אלא שהפריז על המדה ואמר ליסר ולהלקות הבלתי מניחן עד שתצא נפשו, ואני את נפשי הצלתי מגזמוי ושומע לי ישכון בטח אחרי שהוכחתי במישור דפשטה דגמרא וסוגיא דשמעתא ברור מללו דלא כותיה, והאלקים אף ר"מ ור' יהודה שאמרו שבת זמן תפלין משמע לן להדיא דרשות ולא חובה אמרו כמו שזכרנו למעלה נמצא החכם הזה דאמר דלא כמאן, והר"י אלברצוני כתב בספר העתים בשם גאון שאסור להניח תפלין בחול המועד ומייתי לה הרא"ש בהלכות תפלין וכן פסק בעל ה"ג והובא בתוספת פרק אלו מגלחין, וכבר אמרנו שהרמב"ם לא אמר מה שנאמר על שמו ועדות שבטלה מקצתה בטלה כלה, גם לא נזקקתי למילי דאגדתא אעפ"י שהם נאותים מאד לטעם הדין אלא בבטול מה שנמצא כתוב בקונטרס שהוא שאין רוח חכמים נוחה הימנו, רק אין דבר מכל הכתוב בו שאפשר לשמוע זולתי מה שתמה על הנחתן בלא ברכה, הוא אמר לברך ואנו אומרים שלא להניח שיש בהנחתן גרעון וזלזול רב לקדושת היום יבא שלום ינוח על משכבו של בעל הקונטרס כי ידעתיו חכם גדול וחסיד זקן ויושב בישיבה תמיד וממית עצמו על עיון ההלכות. (עיין השאלה מהחסידי הרמ"ע מפאנו הנ"ל ע"ד הבנת לשון הר"ן בפרק ראוהו בית דין לפי דעת העיטור והריא"ג בברייתא דנסדק לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר, וגם התשובה מהרמ"פ ז"ל הנ"ל בזה, הלא הן כתובות בתשובה כתב יד סימן ס"ב. וזה לשון חתימת הרמ"ע הנ"ל שם: הנרצע לעבודת מעל"ת תלמידך הצעיר מנחם עזריה מפאנו פה ונציה ח' תמוז של"ה. ואז היה הרב מפאנו נ"ע הנ"ל בן כ"ז שנים, להיות שנפטר לעולמו בשנת ש"פ לאלף הששי והיו ימי שני חייו ע"ב שנים - כנראה מהקינה אשר חיבר עליו כמוהר"ר יוסף קרמו זצ"ל נכתבה בסוף ספר כנף רננים שלו - נמצא לפי זה כשעושים חשבון של השנים למפרע שנולד הרמ"ע הנ"ל בשנת ש"ח לפ"ק ליצירה, שעד שנת ש"פ הנ"ל יש ע"ב שנים כאמור ומשנת ש"ח עד שנת של"ה שנכתבה השאלה מהרמ"ע יש כ"ז שנים כנ"ל (אג"י).) ואנהינהו לעיינין בהרבה גופי תורה (ראינו בתשובות הגאון מהר"מ פרוינצאל נ"ע הנ"ל שהחכם המקובל ועניו מע" הרמ"ע מפאנו ז"ל המחבר כתב לו מעיר ויציא"ה ושאל ממנו שאלה כשם תלמיד שכותב לרבו, ואולי שבבחרותו של הרב פאנו הנ"ל היה בזמן ההוא (אי"ג)) אבל לביה אנסיה כי לא ירד לעמקן של דברים הללו ולא ידע במילי דחול המועד כלום כי אמר פעמים רבות שאין בו קדושה כלל והרבה יותר מן האמור כאן יש לדרוש בכבודו וקדושתו, ואילו הוינא בבית דינו של רבי עקיבא ובא החכם ההוא לפנינו בחול המועד ותפלין בראשו אמינא ליה חלוץ תפלך ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא כדאמר ליה שמואל לרב אעפ"י שהיה גדול ממנו כדאיתא בירושלמי גבי בי דינא דשרו משחא, ודכוותה נמי התם בפ' האשה רבה דא"ל הכי ר' יוסי לרבי מנחם אע"ג דרביה הוה כדמוכח תמן גבי יבמה שנשאת בלא חליצה הובא בהלכות שם, ופן יחסדנו שומע מבעי לן לאודועי כי גדולת האיש אשר אנחנו חולקין עליו במקום הזה מחייבת ההתגבר כנגד סברתו זאת ביד חזקה ובזרוע נטויה שאמר ודאי שלא כהלכה, ולא עליו תלונו בשביל הנחת תפלין בחול המועד אם לא מדאגה מדבר שזלזל מאד בקדושת חול המועד בשפת יתר והרבה להתחכם נגד הזהר בשיחת חולין פן יהיה לבוז בעיני קלי עולם קטני אמנה ונמצא שם שמים מתחלל, ברם זכור הוא לטוב כי סוף סוף כתב הדברים לעצמו ושם בסתר וכל ימי חייו שהיו דבריו בלחישה ולא נודעו לרבים, אעפ"י שהיה מורה ובא להניח תפלין בחול המועד לא חלה עליו מצוה זו כי רבים וגדולים היו מעולם בעלי הסברא הזאת וכלהו רבנן צדיקי הוו אכן עתה שרבו המתפרצים אשר בבלי דעת מלין יכבירו יפטירו בשפה גבהה גבהה ותולים בפרסום הוראתו כלליה ופרטיה ככתבה וכלשונה קיימנו בעצמנו הך הכפתור וירעשו הספים, ובאמת הרבה גופי תורה פירש החכם הזקן ההוא בטוב טעם ודעת שהיה ראוי ומחוייב לזכות בהם את הרבים והמה עשוקים עד עתה ומונחים בקרן זוית ופירושי וחדושי בחשך ידמו ולא הוברר מקונטרסיו דבר שיהא מצוי לתלמידים אלא זאת הפסולת מתוך אוכל. גם הר"ש דילוריא עשיר היה בדעת שכן יפוצו מעינותיו. (עוד כתב מהרש"ל עצמו בפירושו שעשה על הסמ"ג בעשאינ סי' כ"ב דף ח' ז"ל: ובחול המועד וכו' מצאתי סמך להניח תפלין בחול המועד דכתיב כי שם ה' נקרא וגומ' דאיירי בתפלין וקאי על שיי"ן של תפלין, ושי"ן הוא סכום ימות השנה שמניחין בהן תפלין שהרי כשתחטר נ"ב שבתות וי"ג ימים טובים מן ששה ימים ישארו ש' ימים, מצאתי, עכ"ל. והרב ר' דוד אבודרהם גם הוא הביא מדרש אחד לרמז שמניחים תפלין בחול המועד. וכמו כן בספר המוסר פרק רביעי בדרוש התפלין כתב ז"ל: ועוד אמרו ז"ל מי שאינו מניח תפלין יש עליו שלש מאות עונשין בכל שנה כנגד שיי"ן ימים שראויים להניח בהן תפלין בשנה עכ"ל. נראה שבימי הגאונים הנ"ל היו נוהגים להניח תפלין בחול המועד כדעת הרא"ש ועפ"י המדרש הנ"ל כמו שהיו נוהגים בקהלות ספרד גם כן להניחן קודם שראו דברי הזהר, אבל אחרי שראו דבריו נמנעו הן וחבריהן שלא לדעתן עוד בימי חול המועד כמו שהעיד הגר"י קארו בטא"ח סי' ל"א וכדכתב כאן החסיד הקדוש כמוהר"ר רמ"ע מפאנו זי"ע (אי"ג)). אבל בתשובותיו סי' צ"ח שפתותיו דוברות עתק בדרושים הללו בגאווה ובזו ודאי עני היה באותה שעה וכל דבריו שם המה מהבל יחד כי עברו תורת העיון הפרו חק המוסר לא יאות לחכם ומבין להשיב עליהם או אפי' לשית אליהם לב, ובמה שבארנו יש בו די לצאת כנגה צדקנו והמכוון מבורר מעצמו ומוכרע ממקומו שהבבלי והירושלמי וספר הזהר כלם אמרו דבר אחד וכן חתמו הגאונים והרב והרמב"ם והתוספות והר"י אלברצוני וגם הראב"ד והרשב"א בתשובות הקצרות סי' ר"ד הסכימו עמהם ורבים וגדולים מן האחרונים ובבית יוסף טור א"ח סי' ל"א (גם בקצרות שלו בסימן ז' סעיף ב' כתב שבחול המועד אסור להניח תפלין. ויש אצלי הרבה פסקים מגדולי האחרונים שהאריכו מאד באיסור הנחת תפלין בימי חול המועד (אי"ג) ועיין עוד בש"ח מכוהר"ר דוד בן זימרא הנדפס בעיר ליורנו בשנת ת"ב לפ"ק ליצירה בסימן ח' שלא להניח תפלין בחול המועד) זכר מקהלות ספרד כלם שנמנעו המה וחכמיה מהנחת תפלין בחול המועד על פי הזהר ולא חשו למנהגם שהיה מוחזק בידם מימי הרא"ש.